

Biblioteka

POSEBNA IZDANJA

Urednik izdanja

Aleksandar Šurbatović

Naslov originala

HIKING WITH NIETZSCHE:

On Becoming Who You Are

John Kaag

Copyright © 2018 by John Kaag
Published by arrangement with Ferrar,
Straus and Giroux, New York
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

DŽON KAG

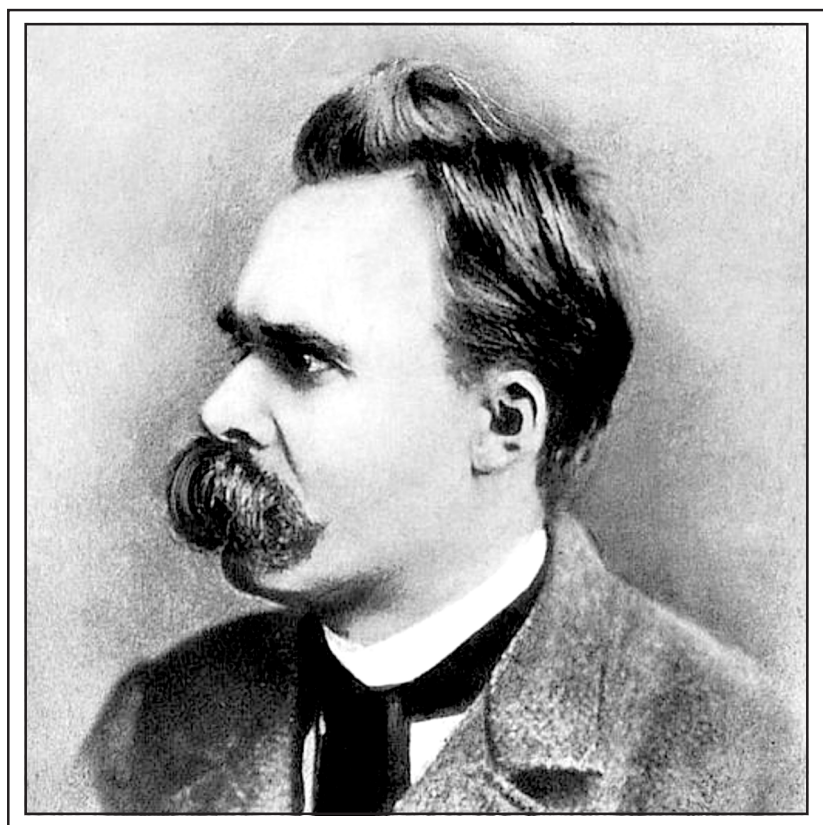
PLANINARENJE
S NIČEOM

KAKO POSTATI ONO ŠTO JESI

Prevod sa engleskog

Boris Todorović

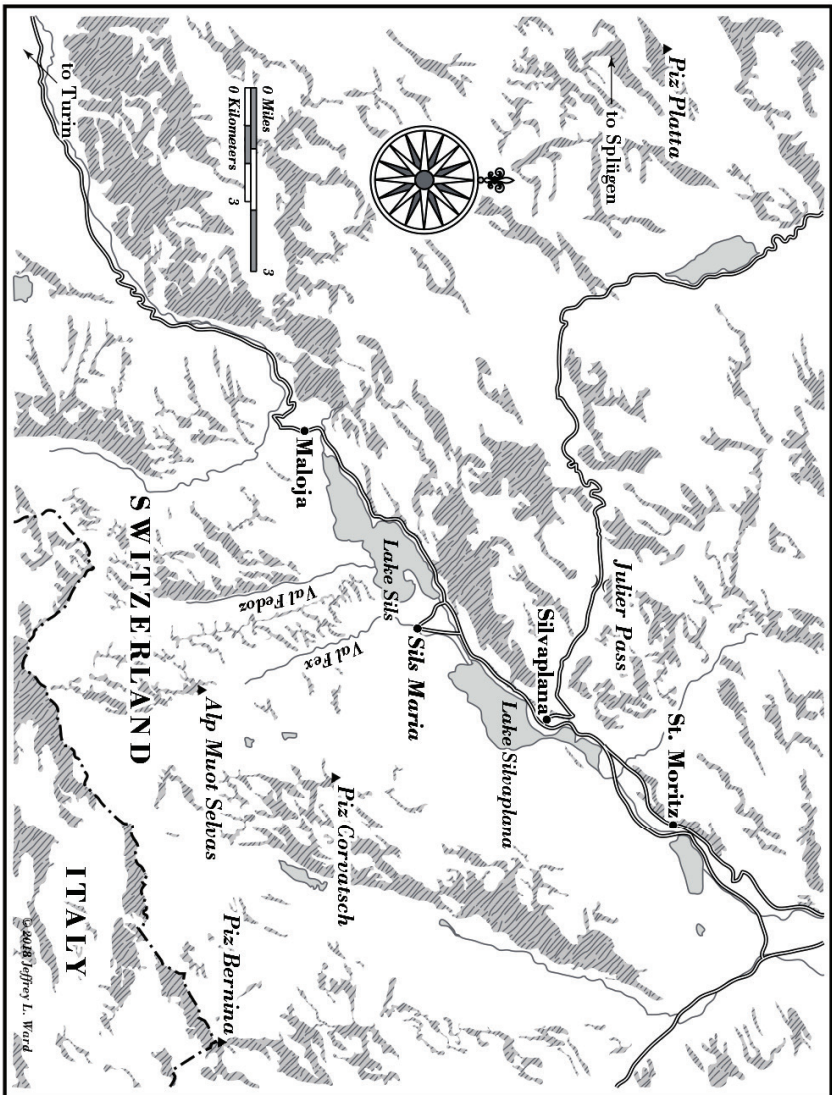
 dereta

Za Kerol i Beku

Većina ljudi, onih koji su u stadi, nikada nisu bili usamljeni. Oni se odvajaju od oca i majke, ali samo da bi bili sa nekom ženom, te se na taj način brzo vraćaju u novu toplinu i novu pripadnost. Nikada nisu sami, nikada ne razgovaraju sa sobom.

– Herman Hese,
Zaratustrin povratak, 1919.

© 2018 Jeffrey L. Ward

PROLOG

MATIČNE PLANINE

*... samom sebi postaviti neku svrhu, neki cilj, neko „radi toga”.
Pa i propadni zbog njega – ne znam ni za kakvu bolju svrhu
nego da se propadne zbog onoga što je veliko i nemoguće:
animae magnae prodigus.*

– Fridrih Niče,
Nesavremena razmatranja, 1873.

Bilo mi je potrebno šest sati da se popnem na vrh Korvača. Bila je to planina Fridriha Ničea. Letnja izmaglica, koja se ujutru nisko spušta, samo što nije iščezla, otkrivajući podnožje planine kilometar niže. Zaustavio sam se na prilično trošnoj granitnoj ploči i divio se svom dosadašnjem napretku. Na trenutak sam spustio pogled na jezero Sils, u blistavom podnožju Korvača, na zelenkastoplavo ogledalo koje se prostiralo dolinom i činilo dvostruko većim krajo-lik, koji je, prema mom mišljenju, već bio neverovatno grandiozan. Potom je sunce spržilo i poslednji oblak, a na jugoistoku se ukazala Bernina. Zapravo i nisam bio toliko daleko odmakao. Bernina, druga po visini tačka istočnih Alpa, „matična” je planina Korvaču,

kulminativna tačka grebena, koji se proteže od severa ka jugu, razdvajajući dve masivne glacijalne doline. Nakon što je dvadeset-osmogodišnji Johan Koac prvi put savladao njegov vrh, 1850. godine, napisao je u *Dnevnicima*: „Obuzele su nas ozbiljne misli. Pohlepne oči pretraživale su zemlju sve do udaljenog horizonta, a hiljade i hiljade planinskih vrhova su nas okruživale, uzdižući se poput stena iz svetlucaog ledenog mora. Zurili smo zadivljeni i puni strahopostovanja preko veličanstvenog sveta planina.”

Imao sam devetnaest godina. Matične planine su me na izvestan način obuzimale. Bilo da se nazire ili da je udaljena, matična planina je najviši vrh u datom planinskom masivu, tačka iz koje nastaju sva ostala geološka deca. Privukli su me Alpi, Sils Marija, švajcarsko selo koje je Niče, dobrim delom svog intelektualnog života, nazivao svojim domom. Danima sam tumarao brdima koja je on prelazio krajem devetnaestog veka, a zatim, sledeći Ničeove tragove, otišao u potragu za matičnom planinom. Korvač, sa svojih 3450 metara, svojom senkom prekriva svoju decu, planine koje okružuju selo Sils Marija. Sa druge strane doline: Bernina. Oko četristo osamdeset kilometra zapadno, na mestu gde se ovaj „veličanstveni planinski svet” graniči sa Francuskom, uzdiže se Berninin udaljeni praroditelj, Monblan. Iza toga – apsurdno udaljen, otuđen i sveprisutan – počiva Everest, skoro duplo viši od svog francuskog deteta. Korvač, Bernina, Monblan, Everest – put do matične planine je, za većinu putnika, nepodnošljivo dug.

Niče je veći deo života bio u potrazi za najuzvišenijim, rutinski sklon savladavanju fizičkih i filozofskih predela. „Nego”, pokazuje, „ja hoću da vas učim šta je to natčovek.”

Ovaj „Natčovek”, nadljudski ideal, velika visina kojoj individualac može da stremi, opstaje kao inspiracija neopisivom broju čitalaca. Godinama sam mislio da je poruka *Übermenscha* jasna: *postanite bolji, uzdignite se iznad trenutne situacije*. Slobodan duh, čovek koji pobeđuje samog sebe, nekomformista – ovaj Ničeov egzistencijalni junak zastrašuje i inspiriše u podjednako meri. *Übermensch* predstavlja

izazov da sebe zamislimo drugačijima, iznad društvenih konvencija i samonametnutih ograničenja koji tiho upravljaju modernim životom. Iznad neprestanog, nezaustavljivog marša svakodnevice. Iznad strepnje i depresije koje prate naše svakodnevne težnje. Iznad straha i sumnje u sebe koji zauzdavaju našu slobodu.

Ničeovoj filozofiji se ponekad podsmeva kao mladalačkoj – produktu jednog megalomana koji možda priliči samodopadljivosti i naivnosti mladalačkih godina, ali koji je najbolje prevazići kada se kroči u svet odraslih. I istina je, ovaj „dobri Evropljanin” okuražio je mnoge čitaoce na rubu zrelosti. Ali postoje pojedine Ničeove lekcije koje su protračene na mlade. Zaista, sa godinama sam uvideo da su njegovi radovi zapravo posebno pogodni za nas koji se bližimo sredovečnosti. Sa svojih devetnaest godina, na vrhu Korvača, nisam imao pojma koliko svet ponekad ume da bude bezličan. Koliko će lako biti ostati u dolinama, zadovoljiti se osrednjošću. Ili koliko će teško biti ostati svestan mogućnosti koje život pruža. Tek sada, u triest sedmoj, počinjem to da shvatam.

Biti odgovorna odrasla osoba znači, između ostalog, i povući se u život uskraćen za očekivanja i potencijale koje je osoba imala ili, zapravo, još uvek ima. Dakle, postati ono što smo oduvek pokušavali da izbegnemo. U srednjim godinama *Übermensch* predstavlja obećanje koje opstaje, nadu da je promena još uvek moguća. Ničevov *Übermensch* – zapravo njegova filozofija u celosti – nije samo apstrakcija. Nije je moguće shvatiti iz fotelje ili udobnosti doma. Potrebno je da se ustane, uspravi, protegne i krene. Ova transformacija pojavljuje se, kako Niče kaže, iz „iznenadnog osećanja i predosećanja budućnosti, bliskih pustolovina pred opet otvorenim morem, od opet dozvoljenih ciljeva u koje se veruje”.

Ova knjiga je o „opet dozvoljenim ciljevima” i onima za kojima tragamo, o planinarenju sa Ničeom ka zreloom dobu. Kada sam se prvi put popeo na vrh Korvača, mislio sam da je jedini cilj planinarenja da se dospe iznad oblaka, pod vedro nebo, ali sa godinama, kada je kosa počela da mi sedi, zaključio sam da to nikako ne može biti

jedini smisao planinarenja, niti življenja. Tačno je da, što se neko više popne, više može i da vidi, ali je isto tako tačno i da, bez obzira na visinu, horizont uvek izmiče našem pogledu.

Kako sam sazrevao, poruka Ničeovog *Übermenscha* sve me je više obuzimala, ali i zbunjivala. Koja visina je dovoljna? Šta bi trebalo da posmatram ili, iskrenije, da tražim? Koji je smisao ovog mog žulja na stopalu, ove patnje samoprevazilaženja? Na koji sam tačno način uspeo da dospem do baš ovog planinskog vrha? Da li treba da se zadovoljim baš *ovim* vrhom? Na pragu svojih tridesetih, Niče sugeriše: „Neka se mlada duša osvrne na život pitanjem: šta si do sada istinski volela, šta je to privlačilo tvoju dušu?” Na kraju krajeva, to su prava pitanja. Ideja *Übermenscha* – poput samog starenja – nije da se stigne na bilo koju destinaciju, niti samo da se pronade neka soba s pogledom koju ćemo uvek rezervisati.

Kada planinarite, povijate se ka planini. Ponekad klizate i bacate se napred. Ponekad gubite ravnotežu i padate unazad. Ovo je priča o tome kako naučiti da se nagne napred na pravi način, kako da nagnemo svoje sadašnje biće ka nečemu neostvarenom, dostižnom, ali ipak nevidljivom. Čak i sklizavanje može biti poučno. Ono nešto se događa ne na vrhu, već na putu do njega. Čovek ima šansu, kako Niče kaže, „da bude ono što jeste”.

PRVI DEO

KAKO JE POČELO PUTOVANJE

Ko je makar donekle došao do slobode uma, ne može se na zemlji osećati drugačije nego kao putnik – iako ne kao putnik koji putuje k poslednjem cilju: jer takav cilj ne postoji.

– Fridrih Niče,

Ljudsko, suviše ljudsko, 1878.

Često svojim studentima govorim da mi je filozofija spasila život. I to je istina. Ali na tom prvom putovanju u Sils Mariju – na svom putu ka vrhu Korvača – skoro da me je ubila. Bila je to godina 1999. i bio sam u procesu pisanja doktorske disertacije o genijalnosti, ludosti i estetskom iskustvu u delima Ničea i njegovog američkog savremenika Ralfa Volda Emersona. Na ušuškanom rubu svojih dvadesetih, retko sam se upuštao u avanture izvan nevidljivog utvrđenja centralne Pensilvanije, pa je moj savetnik povukao nekoliko administrativnih konaca i pronašao način za moje bekstvo. Na kraju treće godine uručio mi je neobeleženu kovertu – unutra se nalazio ček u vrednosti od tri hiljade dolara. „Trebalo bi da odeš u Bazel”, predložio mi je, verovatno dobro znajući da se tamo neću zadržati.

Bazel je bio prekretnica, tačka prelaza između Ničeovog ranog konvencionalnog života učenjaka i njegove sve uzburkanije egzistencije kao evropskog filozofa-poete. Došao je u ovaj grad 1869.

godine kao najmlađi nameštenik Univerziteta u Bazelu. U narednim godinama napisao je svoju prvu knjigu *Rođenje tragedije*, u kojoj je tvrdio da je privlačnost tragedije sadržana u njenoj sposobnosti da harmonizuje dva sukobljena ljudska nagona: želju za redom i čudnu ali nespornu čežnju ka haosu. Po dolasku u Bazel, i dalje tinejdžer, nisam mogao da se oduprem razmišljanju da je prvi od ovih poriva – opsesivna čežnja ka stabilnosti i razumu, koju je Niče nazvao „apolonskom” – ovladao većim delom modernog sveta.

Železnička stanica u Bazelu je uzor švajcarske preciznosti – lepi ljudi u lepoj odeći klize kroz grandiozni atrijum kako bi sačekali vozove koji uvek dolaze na vreme. Prekoputa se uzdiže ogromni cilindrični oblakoder, sedište Banke za međunarodna poravnjenja (BIS), najmoćnije finansijske institucije na svetu. Izašao sam iz stanice i pojeo doručak ispred banke, dok je gomila lepo obučanih Apolona iščezavala u njoj na putu ka poslu. „Obrazovane staleže”, objasnio je Niče u *Nesavremenim razmatranjima*, „rastrže vanredno prezriva novčana privreda.” Izgledi za život u modernom kapitalističkom društvu bili su lukrativni, ali ipak turobni. „Nikada svet nije bio više svet, nikada siromašniji u ljubavi i dobroti.”

Prema Ničeovom mišljenju, ljubav i dobrota nisu realizovani kroz maršev korak, već kroz praktikovanje njegove suprotnosti: dioniske terevenke. Trebalo je da mu život u Bazelu bude srećan i dobro organizovan, život umnosti i visokog društva, ali se po dolasku brzo sprijateljio s kompozitorom, romantičarem, Rihardom Wagnerom i takvom načinu života je ubrzo došao kraj. Došao je u Bazel da predaje klasičnu filologiju, studije jezika i izvornih značenja, što deluje dovoljno bezopasno, ali je Niče, za razliku od svojih konzervativnijih kolega, razumeo koliko ova vrsta teoretskog iskopavanja može da bude radikalna. U *Rođenju tragedije* tvrdi da je zapadna kultura, u svoj svojoj grandioznoj rafiniranosti, sazdana na dubokoj podzemnoj strukturi koju je davno, davno, postavio sam Dionis. I, tokom ranih godina njihovog prijateljstva, Niče i Wagner nameravali su da je iskopaju.

Čini se da Dionis nije živeo u Bazelu. Po Homerovim rečima, rodio se daleko od zidina zapadne civilizacije, „blizu egipatskog toka”. Bio je divlje dete grčke mitologije, ličnost koju je Apolon neuspešno pokušavao da kontroliše. Poznat i kao *Eleutherios* – „oslobodilac” – ovaj nepristojni bog vina i zabave obično je prikazivan kako luta brdima u pratnji svog staratelja, pijanog mudraca, satira Silena. Reč „lutanje” zvuči ozbiljnije nego što je to zapravo bilo. Više je bilo vitlanje – igranje i seksualno opštenje kroz šume izvan gradskih sredina.

Vagner je bio trideset godina stariji od Ničea, rođen iste godine kada i filozofov otac, posvećeni luteranac, koji je umro od „omekšavanja mozga” kada je njegovom sinu bilo pet godina. Kod kompozitora nije bilo ničega omekšanog niti mrtvog. Dela Vagnerove središnje faze bila su izrazi *Sturm und Dranga* – „oluje i nagona” – i Niče ih je obožavao. Vagner i Niče delili su duboki prezir prema usponu buržoaske kulture, prema ideji da život, u najboljem slučaju, treba živeti lagano, učtivo, precizno, po pravilima i zakonima. „Ostvariti se u životu” bilo je, i još uvek je, jednostavno u Bazelu: idete u školu, dobijete posao, zaradite novac, kupite neke stvari, idete na odmor, stupite u brak, dobijete decu i onda umrete. Niče i Vagner su znali da u takvom načinu života postoju nešto beznačajno.

Na početku *Rođenja tragedije*, Niče prepričava priču o kralju Midi i Silenu. Mida, čuveni kralj sa dodirima koji pozlaćuje, pita Dionisovog saputnika da mu objasni smisao života. Silen ga pogleda i saspe mu u lice: „Bedni kratkovećni rode [...] zašto me prisiljavaš da ti kažem nešto što bi za tebe bilo najprobitačnije da ne čuješ? Ono najbolje – za tebe je sasvim nedostižno: ne biti rođen, ne postojati, biti ništa. A drugo po redu najbolje za tebe to je – da ubrzo umreš.” Sedeći na stepeništu BIS-a, promatrajući muškarce i žene kako žure na posao, pomislio sam da je Silen verovatno bio u pravu: pojedine vrste života najbolje je proživeti što je brže moguće. Međutim, Niče i Vagner su verovali da biti čovek znači naslađivati se, živeti punim plućima.

„Samo kao estetsko iskustvo”, insistira Niče u *Rođenju tragedije*, „postojanje i svet su opravdani u večnosti.” Ovo je bio Ničeov odgovor na Silenove mudre reči, jedini način da se savlada moderni nihilizam. Estetsko: od grčke reči *αισθάνεσθαι*, „uočiti, opaziti, osetiti”. Jedino sagledavajući svet na drugačiji način, jedino duboko osećajući, Silen može da bude zadovoljan. Ako se agonija i smrt ne mogu izbeći, možda je moguće prihvatiti ih, čak i s radošću. Tragedija, prema Ničeovom mišljenju, ima svoje korisne strane: omogućava da mučenje bude više od puke patnje; u svojoj žestokoj sirovosti, bol ipak može biti usmeren, dobro kontrolisan, pa čak i lep i uzvišen. Prihvatanjem, umesto izbegavanjem tragedije, stari Grci su iscrtali put ka prevazilaženju pesimizma, koji je ubrzano ovladavao modernim svetom.

Trebalo je da ostanem u Bazelu nekoliko nedelja, da veći deo vremena provedem u biblioteci, ali probijajući se polako kroz grad, ovaj plan mi se učinio nemogućim. Ulice su bile previše prave, previše tihe, previše svakidašnje. Bilo mi je potrebno da nešto osetim, da se probijem kroz to mrtvilo, da dokažem sebi da to sve nije samo san. Bio sam, verovatno prvi put u životu, slobodan da uradim nešto drugačije od onoga što se od mene očekivalo. Kada sam stigao na univerzitet na kome je Niče nekada davno predavao, znao sam da ću otići što pre.

Do 1878. godine nada iz *Rođenja tragedije* počela je da čili. Ničeovo zdravlje se pogoršalo s nastupanjem prvih znakova mentalne nestabilnosti. Bukvalno je krenuo put brda, započinjući desetogodišnje filozofsko lutanje alpskim predelima – prvo u Špligen, zatim Grindelvald u podnožju Ajgera, potom u San Bernardino Pas, u Sils Mariju i napokon u gradove severne Italije. Krenuti ovom putanjom značilo je slediti Ničea kroz njegov najplodniji period – dekadu grozničavog pisanja koje će proizvesti mnoga formativna dela modernog egzistencijalizma, etike i postmodernizma: *Tako je govorio Zaratustra*, *S one strane dobra i zla*, *O genealogiji morala*, *Sumrak idola*, *Antihrist* i *Ecce Homo*. Tokom moje prve i poslednje večeri u Bazelu odlučio sam da će ovo biti staza kojom ću se uputiti – staza

za koju mnogi eksperti misle da ocrtava Ničeov uspon genijalnosti i silazak u ludilo.

Narednog jutra probudio sam se u cik zore, otišao na dugo trčanje kako bih potvrdio svoju sumnju da je Bazel krajnje bezdušno, sasvim pogrešno mesto za mene i uputio se ka železničkoj stanici. Prva stanica: Špligen, visoko u Alpima. Pomislio sam da bih na kraju mogao dospeti u Torino, gde će Niče 1888. napisati *Antihrista*, nedugo pre nego što će izgubiti razum. Tu je pronašao nešto na ivici ludila: filozofiju koja je zamišljena pre da zastraši nego da nas pouči. Ako želimo da čitamo *Antihrista*, Niče zahteva od nas da kultivišemo „sklonost snage za pitanja za koja niko danas nema odvažnosti; odvažnosti za ono zabranjeno”. Užas ima svojih korisnih strana. Ona pitanja koja nas najviše plaše upravo su ona koja zaslužuju našu punu i neposrednu pažnju. Vodio sam se tom mišlju, na najbolji mogući način. Voz je konačno napustio dolinu, napuštajući s njom, prilično lagano, i moj strah od zabranjenog.

* * *

Moj otac je, poput Ničeovog, poludeo kada mi je bilo četiri godine. Ničeov je umro. Moj je napustio porodicu. Moj otac i imenjak Jan radio je u međunarodnom bankarstvu tokom 1980-ih, specijalizovavši se u oblasti trougaone monetarne arbitraže, obliku trgovine koja je eksploatisala neefikasnosti monetarnog tržišta između dolara, jena i funte. Danas kompjuteri rade taj posao, ali kada je monetarna arbitraža tek počela, radili su je ljudi poput mog oca. Jedno od mojih najranijih sećanja jeste moj deda, koji pokušava da mi objasni šta njegov zet radi. Izvadio je kutiju s klikerima i pokazao mi tri različite vrste: plave, zelene i ljubičaste. Zamisli, počeo je, da možeš da trampiš sa mnom deset plavih za sedam zelenih. A onda nađeš nekoga ko bi trampio tvojih sedam zelenih za dvanaest ljubičastih. E sad uzmeš svoje ljubičaste i trampiš ih za *jedanaest* plavih. Vratio mi je šaku onih prvih plavih klikera, izvadio još jednu iz kutije i

dobacio mi ih: „Razumeš.” To je arbitraža – nešto ni za šta. Previše dobro da bi bilo istinito.

„Ono što se ranije činilo 'radi boga', sugeriše Niče u *Zori*, „sada se čini radi novca.” Zapravo, ono što je nekada rađeno „radi boga”, Jan je radio zarad novca i iskustva. Bio je ovisnik o iskustvima: ribolov, jedrenje, vožnja, jahanje, skijanje, zabave, planinarenje – ako postoji nešto što biste voleli da radite – on je radio. Gledano sa strane, bio je bezobrazno imućan, zgodan čovek, s prelepom ženom i dva sjajna sina. Ali izgledi često varaju. Pri kraju svoga boravka u Bazelu, Niče je priznao „svestan sam duboke melanholije u osnovi svoje vedrine” [Julian Young, *Nietzsche: A Philosophical Biography*]. Moj otac je bio svestan slične tajne, one koju je pokušavao da maskira lepom fasadom – ali ga je to na kraju dovelo do depresije, alkoholizma i, konačno, do groba. Na kraju, arbitraža je zaista bila previše dobra da bi bila istinita.

Kao dete, mogao sam samo da nazrem očevo ponašanje, ali sa devetnaest počinjao sam jasno da ga shvatam kroz iskustva iz prve ruke. Jan je osećao privlačnost onoga što je Niče nazivao „veliko i nemoguće” – želju da kompenzuje osećaj da je voleo i izgubio nešto neuporedivo vredno. Njegov otac, koji je takođe u velikoj meri bio odsutan, protraćio je svoj život u fabrici čarapa izvan Redinga u Pensilvaniji, zbog žene koju je privlačio novac, ali se stidela muža, radnika koji je zapravo morao da pribavi taj novac. Moj deda bi se uveče ušunjabio u kuću, pojeo večeru, smestio se u fotelju u uglu i nasuo piće od one vrste koja učini da se sve zaboravi. Ljubav je uvek bila nešto uslovljeno, nešto što je moralo da se zasluži. I nikada je nije bilo dovoljno. Ovaj osećaj oskudnosti bio je rođen ne iz stvarne oskudice, već iz koncepcije ljubavi i naklonosti koja nije jedinstvena za moju porodicu. Na to se gledalo kao na pogodbu. Naravno, razmena naklonosti podjednako je zadovoljavajuća koliko i razmena dobara i usluga – što će reći, nimalo – ali ovo ne sputava čoveka da pokušava da trguje. Neprestano. Potpuni bankrot uslova za ljubav održava sve u frenetičnom kretanju.

SADRŽAJ

PROLOG: MATIČNE PLANINE	9
-------------------------------	---

PRVI DEO

KAKO JE POČELO PUTOVANJE	15
TRAJNI SAPUTNICI	37
POSLEDNJI ČOVEK	48
VEČITI POVRATAK	59

DRUGI DEO

ZALJUBLJENI ZARATUSTRA	77
NA PLANINI	96
O GENEALOGIJI	108
DEKADENCIJA I GAĐENJE	125
HOTEL BEZDAN	138

TREĆI DEO

KONJ	153
EVO ČOVEKA!	159

STEPSKI VUK	171
BUDI ONO ŠTO JESI	185
EPILOG: <i>MORGENSTREICH</i>	197
NAJVAŽNIJI DATUMI U NIČEOVOM ŽIVOTU I STVARALAŠTVU	203
BIBLIOGRAFIJA I PREPORUKE ZA ČITANJE	207
ZAHVALNICA	215

Džon Kag
PLANINARENJE
S NIČEOM

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Aleksandra Šašović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-322-1

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2020.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dere.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14 Ниче Ф.
821.111(73)-94

КАГ, Цон, 1979–

Planinarenje s Ničеom: kako postati ono što jesi / Džon Kaг ; prevod sa engleskog Boris Todorović. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2020 (Beograd : Dereta). – 217 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Posebna izdanja / [Dereta, Beograd])

Prevod dela: Hiking with Nietzsche on becoming who you are / John Kaag. – Portret F. Ničea. – Tiraž 1.000. – Bibliografija: str. 207–214.

ISBN 978-86-6457-322-1

а) Ниче, Фридрих (1844–1900)

COBISS.SR-ID 22601993